

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ Б.Д.ГРІНЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

На порозі третього тисячоліття українська освітня система підійшла до трансформаційних меж, багатовекторність напрямків яких вражає різноманітністю та непередбачуваністю. Втім масштабність та специфіка політичних подій останніх років переконує у неможливості повернення у своїх типових формах до минулих часів як у політичній, економічній сфері, так і в освіті. І хоча гуманітарна політика держави не відзначається чіткістю цілей, різноманітністю методів, визначеністю підходів та значною мірою обумовлюється матеріальними інтересами та перевагами, суспільство все більше поглядів звертає на розвиток освіти як передній рубіж демократизації суспільства. Освіта в сучасних умовах має стати могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу, відтворення її інтелектуальних і продуктивних сил, запорукою громадського миру і спокою, детермінантою суспільного розвитку. У свою чергу гостро постало питання реформування дошкільної освіти як початкової ланки всієї освітньої системи.

Дошкільна освіта тоталітарного суспільства протягом всього часу свого існування відзначалася всіма тими ознаками, що були притаманні освіті в цілому та й усьому суспільству. Характерними її особливостями були такі, як налаштованість перш за все на озброєння дітей знаннями, вміннями та навичками; забезпечення функціональної придатності вихованців до життя насамперед в стабільних економічних умовах; відведення домінуючої ролі в організації навчального процесу контролюючим інстанціям; ставлення до вихователя дітей як до постачальника знань, проголошувача істин, контролера. Пріоритетними якостями у вихованні визнавалися слухняність дітей, добра виконавська дисципліна та вміння діяти чітко за вказівками дорослого, старанність, обізнаність, добра навченість [8].

Необхідність модернізації дошкільної освіти призвела до розширення площини пошуку кращого світового досвіду. Філософи застерігають в цьому

питанні від однозначного наслідування практики розвитку освіти інших країн. Пропонується брати у них уроки, а не повторювати помилки, а ще краще уважніше аналізувати власну історію та повернути до життя педагогічні перлини, перевірені часом. У Концепції дошкільного виховання в Україні чіткою домінантою звучить думка щодо необхідності в процесі реформування цієї сфери оптимально поєднувати в педагогічному процесі класичну спадщину і сучасні досягнення наукової думки.

Цілком закономірно, що у пошуках ідеї національного відродження та розбудови освіти погляди української еліти звернулися до надбань видатних українських мислителів, серед яких чільне місце займає Б.Д.Грінченко – постать знана і значима не лише в Україні, а й у всьому світі. У своїх публіцистичних, педагогічних, літературних творах він розкрив найбільш важливі аспекти педагогічної науки та практики щодо цілей та завдань виховання; принципів, змісту та технологій навчання; ролі родини у вихованні дитини; професійної готовності вчителя до здійснення педагогічних функцій та багато інших. Безперечно, що свого часу ідеї Б.Д.Грінченка визначали соціальну та педагогічну свідомість суспільства, були певним дороговказом у питаннях виховання дітей, впливали на процес розвитку теорії та практики національного виховання. Значною мірою ці ідеї не втратили своєї актуальності і сьогодні, більше того вони набули нового забарвлення в контексті широкомасштабних процесів оновлення в освіті.

Метою даної статті є розкриття педагогічних ідей видатного українця Б.Д.Грінченка в контексті оновлення системи дошкільної освіти. У своєму теоретичному дослідженні ми спиралися на праці цього видатного педагога, теоретичні позиції наших сучасників щодо його педагогічної спадщини та проблем оновлення сучасної дошкільної освіти.

Однією із ключових педагогічних ідей Б.Д.Грінченка, яка не втратила своєї актуальності досьогодні, є його ідея щодо національного виховання дітей. Обов'язковими складовими такого виховання мають стати, на думку Б.Д.Грінченка, такі як: ідея народності, гуманізму по відношенню до дітей,

демократизму, забарвлення всього процесу виховання і навчання маленьких українців національним колоритом. Великий педагог власною самовідданою працею, досить часто в умовах неприйняття і нерозуміння, боровся за кращу долю вкраїнського народу через добре організовану освіту дітей. «Сей народ ніколи не буде такий навчений, ніколи не буде скільки знати, скільки знатиме народ, що має школу з рідною мовою». Як же сучасно звучать його слова: «Інші народи живуть у достатках, а ми бідуємо. Інші народи зазнають добра і втіхи, кохаючись у науці, в просвіті, у всяких уміlostях, а в нас найчастіша втіха – чарка» [6, с.6].

У своїй праці «Якої нам потрібно школи» її автор Б.Д.Грінченко зазначає: «Давно вже тямущі люди кажуть, що як учити дитину, то треба, щоб наука була тією мовою, якою дитина говорить змалку». І пояснює: «Коли вчити дитину нерідною мовою, то дитині треба сперва вивчити тую чужу мову, щоб добре зрозуміти науку» [6]. Навчаючись нерідною мовою, маленький українець важко засвоює знання і тому досить часто справляє враження нерозвиненого, «тупого», а насправді цю дитину просто позбавили можливості вільно і легко засвоювати знання рідною мовою. Б.Д. Грінченко з гіркотою говорить про долю дітей простих селян, які вже змалечку дуже багато працюють, допомагаючи своїм батькам. Але в школі їм створюють нестерпні умови у навчанні, змушуючи пізнавати ази наук російською мовою. «Дітям робочих людей на науку зостається дуже мало часу, вона в них коротка. Значить треба зробити так, щоб за коротку науку така дитина могла якомога більше навчитися» [6]. До того ж школа з чужою мовою призводить до руйнації стосунків в родині. Це відбувається тому, що діти, засвоївши іншу «високовартісну» мову, віддаляються від своїх батьків та починають зневажливо ставитись до них. Але Б.Д.Грінченко свято вірить в те, що тяжке становище України не вічне і настануть часи, коли система освіти стане по-справжньому національною і буде відображувати інтереси кожного українця.

Автор рішуче протестує проти ситуації із «панською» (російською) мовою, якою говорять українські інтелігенти. Покладаючи великі надії на українську інтелігенцію, вважаючи, що саме вона здатна духовно підняти народ, вселити йому впевненість і віру в себе, він з сумом зауважує: «Тільки на нашій Україні так чудно стало, що робочий народ говорить однією мовою – вкраїнською, а освічені люде іншою – московською. Виходить якась дурниця: люде однієї породи, однієї національності, а говорять двома мовами і здається наче то дві національності» [6].

Б.Д.Грінченко, будучи палким прихильником української мови, дуже хотів щоб усі полюбили і зрозуміли рідну мову та доклали зусиль для того, щоб вона набула високої цінності в суспільстві. Особливу увагу звертає Б.Д.Грінченко на підготовку педагогів. На його думку, має бути спеціальне навчання вчителів для того, щоб вони змогли вивчити та полюбити українську мову. Це має забезпечуватися шляхом саморозвитку та навчання на учительських курсах.

Минуло біля ста років з часу з часу проголошення і перевірки власною практикою, і більше того життям, ідей про національну школу. Зроблено вже багато. Принципові положення педагогічної системи Б.Д.Грінченка знайшли відображення у низці державних документів, теоретичних концепціях щодо розвитку національної освіти в Україні. У них проголошується, що школа завжди має бути національною. Будь-які спроби сформуванню позанаціональну школу приречені на провал, оскільки така школа не має майбутнього. Здійснилася і головна мрія педагога – українська мова набула статусу державної. Але на практиці лише найбільш освічена та духовна частина нашого суспільства усвідомила значення української мови в процесах національного відродження. Тому типовою є ситуація, коли вихователь в дошкільному закладі, вчитель в школі під час уроку, а тим більше на перерві чи в своєму особистому спілкуванні віддають перевагу чужій російській мові. Спостерігається і інша тенденція. Батьки дошкільників досить часто опікуються перш за все навчанням їхніх дітей

іноземній мові. Тому поспішають до різних гуртків, готові сплачувати будь-які кошти аби їх малюк зміг пролопотати декілька слів англійською. Хоча є і позитивні тенденції, напевне, вперше за весь період розвитку української держави, людина, що вільно говорить українською мовою, стала викликати інтерес і повагу у оточуючих.

Важливою тезою, що знаходить реальні втілення в процесах реформування освіти і дошкільної зокрема, є заявлені Б.Д.Грінченком цілі виховання підростаючої покоління, які, на його думку, мають бути пов'язані із розвитком особистості та ґрунтуватися на комплексному, систематичному вивченні педагогом природи дитини на тлі різноманітних життєвих ситуацій. Педагог переконаний, що становлення підростаючої особистості має носити цілеспрямований і безперервний характер, оскільки дитина знаходиться в процесі постійного розвитку всіх її сфер – інтелектуальної, емоційної, фізичної. Ця динамічність особистості і має визначати засоби діяльності педагога (О.А.Неживий). Сьогодні державні документи Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Закон України «Про дошкільну освіту» визначили пріоритетні цілі виховання, сутність яких полягає у орієнтації на розвиток особистості дитини. Ось як у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні визначено стратегічні виховні цілі: «Мета дошкільної освіти – сформувати базис особистісної культури дитини через відкриття їй світу в його цілісності та різноманітності як сукупність чотирьох сфер життєдіяльності – «Природи», «культури», «Людей», «Я» [5].

Від народження кожна дитина має можливість з часом стати особистістю, здатною свідомо й відповідально ставитися до життя, повноцінно реалізовувати свій біологічний, психологічний та соціальний потенціали, розвинути власне «Я» не лише з допомогою дорослих, а й завдяки власним зусиллям. У своєму біологічному житті дитина існує за природною програмою, в соціальному – за нормами життя соціуму. Щоб перетворитися на особистість, вона має самостійно докласти зусиль для власного зростання (О.Л.Кононко). Разом з тим, процес реалізації

особистісно орієнтованого підходу на практиці зазнає значних труднощів та невдач. Аналіз сучасної практики сімейного та суспільного виховання засвідчує існування суперечностей між проголошеними ідеями гуманізації освіти та реальним станом справ. Ігнорування ідеї самоцінності людської особистості, насадження масового колективізму, домінування монологічної стратегії у вихованні гальмують модернізацію та оновлення освіти, ускладнюють процес реалізації прогресивних ідей та особистісно орієнтованих технологій. Спостерігається зниження інтересу педагогів до копіткої роботи по вихованню свідомого ставлення зростаючої особистості до природи предметного світу, людей, власного «Я».

Необхідною умовою особистісного розвитку Б.Д.Грінченко вважав трудове виховання. У одному із своїх звітів про роботу він пише про важливе завдання школи: поряд із розвитком розумовим та моральним опікуватися і фізичним. Останній має охоплювати не тільки простий розвиток фізичних сил дитини, а й допомагати пристосуватися до майбутніх потреб практичного життя. Дітям конче потрібні певні вміння, спритність, технічні знання. Зазначена теза досить тісно переплітається із завданням формування життєвокомпетентної особистості, що означає «виростити дитину домірною життю (своїй природі, можливостям, віку, зовнішнім вимогам, соціальним правилам), навчити адекватно реагувати на різні події, вчинки, якості, досягнення, знаходити в ньому своє місце, «вписуватися» в його контекст» [8].

Значне місце в педагогічній спадщині відведено такому напрямку, як робота педагога з книгою. Б.Д. Грінченко вважав, що українська книга може бути дуже корисною за умови правильного спрямування та вмілої організації роботи з нею. Книга має бути пройнята ідеалами добра, правди, краси й гуманізму. Визначальний вплив книги на душу дитини він пояснює відсутністю у тієї належного досвіду та готовності до некритичного сприйняття будь-якої інформації. Книги мають бути написані дохідливою, яскравою, образною мовою з чітким викладом тексту.

У сьогоднішніх дошкільних закладах книга займає вагоме місце у всьому педагогічному процесі. Кожна група дошкільного закладу має куточок книги, в якому представлена різноманітна художня література. За правилами особистісно орієнтованої педагогіки кожна дитина має вільний доступ до цього осередку і в будь-який час може скористатися потрібною їй книгою. Здавалося б, ідеї Б.Д.Грінченка знайшли повноцінне відображення у практиці дошкільної освіти. Втім більш проникливий погляд дозволяє виокремити низку проблем в організації цієї роботи. Наприклад, якісний аналіз художньої літератури для дітей показує, що бракує хорошої української дитячої книжки. Групові бібліотечки дошкільних закладів заповненні перш за все російськомовною літературою. Не можемо ми похвалитися і тим, що наші вихованці можуть знайомитися із чудовими творами Б.Д.Грінченка для дітей. Для значної кількості дітей читання книги не стало улюбленою справою, причиною чого можна вважати досить епізодичні та фрагментарні форми роботи з нею. Вихователі досить часто підходять формально до організації роботи в таких куточках. Можна спостерігати, як взявши в руки книгу, діти дуже швидко повертають її на місце.

Так якою ж має бути сучасна дошкільна освіта, щоб відповідати вимогам сьогодення та бути національною за своєю сутністю? Багато відповідей на це запитання ми знаходимо в педагогічній спадщині Б.Д.Грінченка, який всім своїм життям, практикою роботи з дітьми, теоретичною педагогічною спадщиною означив вектори поступу освіти на декілька століть наперед. Наші сучасники науковці-педагоги та психологи, прості люди, які мають відношення до світу дитинства – вихователі дошкільних закладів, батьки вихованців, спираючись на педагогічне підґрунтя минулого, активно включаються в процеси модернізації та оновлення дошкільної освіти.

Зупинемося на окремих підходах в реалізації цього процесу, що були задекларовані в статті В.О.Огнев'юка «Особлива місія дошкільної освіти» [12].

По-перше, «в основу нової освітньої політики має бути покладено пріоритетність дошкільної освіти як фундаменту цілісної системи неперервної освіти. Від якості цього фундаменту, покладеного в перші роки життя, залежить динаміка особистісного зростання дитини, її життєві установки та світосприйняття в майбутньому, а відтак і рівень сукупного інтелекту нації».

По-друге, має бути поступове запровадження обов'язковості дошкільної освіти для всіх дітей та створення нових моделей її організації.

По-третє, потрібне поступове оновлення програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти, переорієнтація підготовки кваліфікованих педагогів відповідно до сучасних вимог та вдосконалення системи післядипломної педагогічної освіти.

По-четверте, має бути забезпечене формування родинного педагогічного клімату в дошкільному закладі, подолана жорстка регламентація дитячої діяльності.

Відомий український психолог, автор Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, О.Л.Кононко щодо найближчих перспектив розвитку дошкільної освіти говорить так: «На часі впровадження компетентнісної парадигми, яка орієнтує на цілісний підхід до формування особистості. Очікування суспільства пов'язані сьогодні передусім із формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої людини. Опікуватися цією проблемою потрібно з дошкільного дитинства, оскільки в цей період закладається підґрунтя оптимістичного світобачення, формується первинний образ світу і самого себе, базис особистісної культури» [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / За наук. ред. О.Л.Кононко. – К.: Ред. ж-лу «Дошкільне виховання». – 1999. – 70 с.
2. Веркалець М.М. Педагогічні ідеї Б.Д.Грінченка. – К.: Знання, 1990. – 48 с.
3. Грінченко Б.Д. Яка тепер школа на Вкраїні // Житє і слово. – 1896. – Кн.У. – С .241-258.
4. Грінченко Б.Д. Народні вчителі і вкраїнська школа. – К., 1916. – 50 с.
5. Грінченко Б.Д. Перед широким світом. – К., 1907. – 320 с.
6. Грінченко Б.Д. Якої нам треба школи. – К., 1912. – 23 с.
7. Грінченко Б.Д. Цель народной школы // Русский народный учитель. – К., 1885. – №5. – С. 295-299.
8. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / Наук. ред. О.Л.Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
9. Кононко О.Л. Про Базову програму розвитку дошкільниками «Я у світі» // Дошкільне виховання. – 2008. - №1. – С. 3-7.
10. Кононко О.Л. Особистісна орієнтація – пріоритет сьогодення // Дошкільне виховання. – 2007. - №5. – С. 3-5.
11. Неживий О.І. Б.Грінченко – вартовий рідного слова. Педагогічна спадщина та проблеми сучасної освіти. Монографія. – Луганськ: Знання, 2007. – 188 с.
12. Огнев'юк В.О. Особлива місія дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2006. - №4. – С. 3-7.